

УМЕТНОСТ УТОЛИКО ОЗБИЉНИЈА, УКОЛИКО ВИШЕ ЛИЧИ НА ИГРУ

(Владимир Пиштало: *Значење цокера*, Агора, Нови Сад, 2019)

Ако бисмо опус сваког значајног књижевника могли одредити, дефинисати и објаснити једним доминантним мотивом, једном темом или поступком, свакако уз ризик који такво одређење собом носи, онда бисмо се усудили да вишедеценијски књижевни рад Владимира Пиштала означимо појмом игре. Прешавши пут од постмодернистичких почетака осамдесетих година, као један од најзначајнијих представника онога што се у теорији зове „млада српска проза“, па све до периода зрелог израза са критичким усмерењем на стварност, Пиштало остаје доследан поетици игре/поигравања, која у односу на различит период настанка његових дела и задобија другачији облик. Поигравање формом, књижевним жанровима, језиком, асоцијацијама и суптилном еротиком, границама између теорије и фикције, традиције и експеримента, граде један посве оригиналан књижевни опус.

Бивајући доследан поетици игре, као једној од најзначајнијих конститутивних елемената свога стварања, у последњој књизи у низу аутор одлази корак даље. Тако игра постаје централна тема збирке *Значење цокера*, под окриљем које ће бити размотрене све значајне теме есеја, настајалих, како сам аутор каже „кроз скоро три деценије“. Појам игре ће бити предочен кроз метафору шпила са маркирањем цокера, најзначајније карте за аутора – карте смеха, друге шансе, преокрета.

Збирка есеја *Значење цокера* у шпилу карата види метафору друштва, репрезентацију света у игри, јер „оне су стилизоване маске. Типизирани силе. Служе за размену судбина. Човек је хомо симболик. Оне су симболи у чистом стању.“ Осим тога, аутор нам саопштава да карте „одражавају идеологију и своје време“, што ће значити да су карте у овој књизи само модел по коме свако време и политичке/идеолошке прилике деле улоге на свој начин.

Када би имао могућност да одабере ликове који би били симболи на картама, дакле, позиције у овој и оваквој игри, Владимир Пиштало саопштава да се не би определио за краљеве или краљице из историје, симболи не би били Александар Велики или Октавијан Август. Напротив, определио би се, између осталог, за Зевса, Рембоа и Бодлера, Јованку Орлеанку и Богородицу. Позиције моћи ставио би у руке уметничком поимању света, божанствима и хероинама потеклим из народа. Међутим, будући да нема могућност да промени актуелну поделу карата, схваћену као метафору устројства живота, аутор се опредељује за суочавање са стварним светом, онаквим какав јесте, играјући на једину могућност која се човеку нуди да пробије друштвено утвр-

ђене системе, да доживи изненађење, да добије другу шансу. Наш аутор излаз види у хумору, смеху, зато је његова карта у шпилу ниједна друга до – цокер. Пошто може да замени карту и самим тим донесе неочекивани обрт игре, цокер је онај који „прелази границе и крши правила“, а настао је у Америци, земљи која је, осим што је практично допринела игри карата увођењем цокера, такође земља реализације овог симбола. Земља других шанси у свету где многи људи не добијају ни прву, чини предмет Пишталовог интересовања у првом делу књиге.

У роману *Сунце овој гана*, говорећи о аутобиографском у уметности, аутор се позива на Федерика Фелинија који каже да би и филм који би снимео о столици био аутобиографски. Стога, личности о којима Пиштало говори у *Значењу цокера*, одликују се, попут самог аутора, опредељењем за властиту перцепцију и критичко промишљање ствари – оне имају очи „које неће прећутати оно што виде“. Стога цокер није само смех, није само дух и хумор, већ су то и очи, непоткупљиве и бескомпромисне у критичком виђењу света. Говорећи о различитим личностима значајним за америчку културу, али и за српски народ и универзални контекст, Владимир Пиштало, дакле, бира оне личности које играју на једину могућност разлике – на хумор, на оригинално виђење стварности, на цокера, некада и саме се промећући у њега.

Играјући на карту смеха, на неочекивани обрт и другу шансу у Америци, имајући непоткупљиве очи, Чарлс Симић, коме је аутор посветио чак три есеја, указује се као симбол моћи цокера – уместо предвиђеног ауто-механичарског позива, он постаје амерички академик. Расветливши овог значајног песника и мислиоца као онога ко излази ван правила, који у карташкој игри, какав је живот, игра на дух, на хумор и на смех, Пиштало нам пружа једну оптимистичну перспективу живота и животних шанси.

И друге личности америчке културе о којима есеји говоре – писац Марк Твен, новинар и писац Хенри Луис Менкен, борац за очување природе Џон Мјуер, председник Абрахам Линколн – за основу свог животног преокрета такође имају цокера: хумор и критички однос према стварности. Међутим, најснажнији утисак у сегменту америчких „цокера“ оставља нико други до Чарли Чаплин. Будући да се, као што смо већ рекли, Владимир Пиштало суочава са стварним светом, и, што је још важније, актуелним тренутком, симптоматична је ауторова забринутост над чињеницом да његовим америчким студентима тај и такав Чарли Чаплин више није смешан. Узроке оваквог стања Пиштало види у томе што је Чаплин скитница и не поштује ауторитет. Амерички студенти учени су, насупрот томе, да ауторитете / центре моћи – треба поштовати, а скитница, односно свих оних који нису уклопљени у концепцију – треба се клонити. Превладава, дакле, концепција, друштвено и идеолошки кодирана стварност, а не властита перцепција, што нашег аутора, признаје он, плаши као манифестација осипања духа – одрицање од цокера.

Стварни свет са којим се Пиштало јасно и недвосмислено суочава не задржава се на америчком тлу, нити пак на универзалностима. Књига есеја *Значење цокера* јасно анализира српску културу, српски народ и политику као манифестацију моћи – краљеве и краљице из нашег шпила карата. Говорећи експлицитно о узроцима српских недаћа, Пиштало јасно указује на два важна феномена – конспирацију, односно, теорију завере, и на аутистичност и самодовољност политичких поступака и стратегија.

Означавајући сваку теорију завере као принцип где џокер нема функцију, јер представља свођење читавог света на један модел, у коме нема места за преокрет, аутор не пристаје на овакво виђење живота и сматра га погубним, а препоручује џокера. С друге стране, политичку ситуацију, аутистично гледиште и самодовољност аутор поближе разматра у есејима изниклим из српских тема. Пишталово идеолошко сито је бескомпромисно у сагледавању узрока националног удеса и грађанског рата као изворишта свеопште дехуманизације свих вредности на балканском тлу.

Сегмент посвећен карикатуристи Предрагу Кораксићу Кораксу доноси најснажнији дијалог са периодом деведесетих и фигурама политичких моћи. Сагледавајући прошлост из перспективе карикатура, Пиштало, будући и сам историчар, критички промишља прошлост, дајући слику историје/историчара наших простора: „Једна доста прљава цура чешља се пред огледалом док са ње скачу буве. Историчари, слични француским собарицама прскају је парфемом. Историчари јој везују машину пре него што ће је приказати аудиторијуму.“ Гротескни приказ представљања прошлости за Пиштала најреалнија је могућа слика стварности, у којој нам уметност, дакле, Кораксове карикатуре, дају џокера. Онај тренутак разбијања чврсте структуре политике, моменат у ком се обичан човек кроз џокера, кроз смех над карикатуром, може ставити у супериоран положај, макар и начас, једина је карта која омогућује опстанак и пружа другу животну шансу.

Осим осврта на значајне личности америчке и српске културе, као манифестације џокера у игри у којој постоје правила која само карта смеха може да разбије, Владимир Пиштало указује и на друге сегменте живота сваког од нас. Можда једна од најинтересантнијих платформи у промишљању феномена које обједињује џокер јесте ауторово културолошко разматрање појма рекламе. Дакле, промишљајући облик лажног џокера, какав је реклама, јер „показују жене, а продају нам кола“, аутор указује на све оне механизме којима се маркетинг служи, нудећи нам узбуђење уместо производа, нудећи својеврсног џокера, кога у таквом свету заправо нема.

Ова збирка есеја писана је са критичким односом према свету и суочавањем са стварним животом свих нас. Та прича, иако написана духовито, није нимало улепшана. Напротив, историја, политика, националне предрасуде – огољене су до крајњих граница. Али упркос томе Владимир Пиштало нам нуди џокера, карту која ће у овој и оваквој игри моћи да начини преокрет. Тај џокер је уметност.

Будући да смо се на самом почетку усудили да одредимо књижевност Владимира Пиштала кроз поетику игре, којој нема краја и јасно утврђених оквира, онда бисмо књигу *Значење џокера* одредили као пун замах те и такве игре. А ако је уметност утолико озбиљнија уколико више личи на игру, јасно је да у делима Владимира Пиштала српска књижевност има један од својих најозбиљнијих и највреднијих репрезентата.